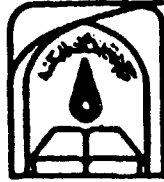

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

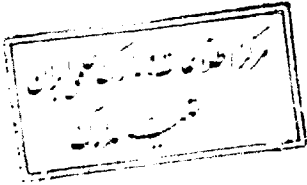
۱۳۷۵
۱۳۷۵

۲۹۰۰۸

۱۰ / ۶ / ۱۳۷۸

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده هنر

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته ارتباط تصویری

بررسی اصول و مبادی نشانه سازی در مهرهای نسخ خطی

(در یک دوره پانصد ساله از عهد تیموری تا پهلایش چاپ سنگی)

نگارش :

بهرام شامی

استاد راهنما :

احمد یاری راد

استاد مشاور :

سید ابوتراب احمد پناه

زمستان ۷۷

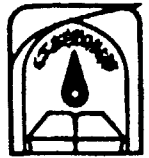
۲۹۰۵۸

۳۸۳۳/۲

تأیید به اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهائی پایان نامه خانم/آقای..... بهرام شامی.....
 تحت عنوان: بررسی اصول و مبادی نشانه سازی در مهرهای نسخ خطی (در یک دوره پانصد ساله
 از عهد تیموری تا پیدایش چاپ سنگی).....
 را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیأت داوران
	مربی	احد یاری راد	۱ - استاد راهنما
	مربی	سید انوتراب احمد پناه	۲ - استاد مشاور
	مربی	احد یاری راد	۳ - نماینده شورای تحصیلات تکمیلی
	استادیار	دکتر محمد خزاشی	۴ - استاد ممتحن
	استادیار	دکتر آیت اللهی	۵ - استاد ممتحن

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته ارباب و تصویر است که در سال ۱۳۷۱ در دانشکده دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب آقای دکتر آسپاری، مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر سید تراب حمیدی و مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

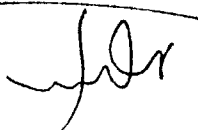
ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأديه کند.

ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب گرامی دانشجوی رشته ارباب و تصویر مقطع ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا:

۷۸۴۱۹

تقدیم به:

پدر، مادر و همسر عزیزم

با تشکر از:

استاد عزیزم جناب آقای احدیاری راد

و جناب آقای احمدپناه

مسئولین محترم بخش خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران

بخصوص سرکار خانم اخباری

و کلیه کسانی که در تدوین این رساله یاریم نمودند.

چکیده

تاکنون برای نوع تقسیم بندی فضا و خطوط و موزون بودن یک نشانه از اصول فرنگی و اندازه و تقسیمات آنها استفاده کرده ایم و بیشتر تابع تقسیم بندی فضا براساس نقاط و خطوط طلایی بوده ایم. آنچه در طراحی نشانه و مهرهای اعصار گذشته وجود دارد در بیشتر موارد از این اصول پیروی نکرده ۸ و خود دارای اصول و مبادی بوده است که برای دستیابی به این اصول و همچنین برای شناسایی کامل اقوام و ملت‌های کهن و معرفت بر احوال ایشان و تدوین گذشته‌ها و تاریخ آنان باید از جلوه‌های مختلف آثاری که از آنان بجای مانده استفاده نمود و این وقتی ممکن است که تحقیق جامعی در فنون مختلف صورت گیرد، و در این میان نسخه‌های خطی به عنوان منبعی عظیم برای دست یابی به این خواسته بوده و مهرهای موجود در آن نیز به عنوان یک عامل مهم قابل بررسی است.

مهرهای موجود در نسخه‌های خطی در دوره‌های مختلف نه تنها ما را با سیر تحول خط و خوشنویسی آشنا می‌سازد بکله به عنوان سندی مهم در دست یابی به چنین اصول و مبادی بوده است به همین منظور، بررسی سیر تحول مهرها و عوامل موثر در این تحول، در یک دوره تاریخی از عهد تیموری تا پیدایش چاپ سنگی در دو بخش جداگانه زیر انجام شده است:

۱- مهرهای پادشاهان

- مهرهای مردمی

مهرهای نسخ خطی به عنوان نشانه‌ای تاریخی حاوی ویژگی‌های خاصی هستند که برخاسته از فرهنگ و هنر ایرانی است و شناخت این ویژگی‌ها ما را در ارائه آثاری با خلق و خوی فرهنگ ایرانی یاری خواهد کرد.

تعریف واژگان کلیدی مورد استفاده در تحقیق :

اصول : ریشه‌ها، پایه‌ها، قواعد قوانین

مبادی : جمع مبداء

نشانه سازی : طراحی نشانه یا علامت برای بنگاه، موسسه یا جایی

مهر: علامتی که روی کاغذ و نامه و قراردادها و ... بجای امضا مورد استفاده قرار می‌گیرد.

نسخ خطی : نوشته یا مطلبی دستنویس که بصورت کتاب و احکام و قباله و ... از گذشتگان به

یادگار مانده است.

فصل پنجم: مباحث اولیه بررسی مهرها ۱۴۶

- نمادپردازی ۱۴۶

- ترکیب بندی: مفهوم کلی ۱۵۱

- ترکیب بندی در کلمات ۱۵۷

- ترکیب در خوشنویسی ۱۵۹

- فضاهاى مثبت و منفى ۱۶۶

- کادرها ۱۷۲

- ویژگی های بیان تصویری خط ۱۷۴

فصل ششم: بررسی گرافیکی مهرهای انتخاب شده ۱۷۷

- نمونه های انتخاب شده و بررسی گرافیکی آنها ۱۷۸

- جدول های فراوانی مهرها ۲۰۱

فصل هفتم:

- مفاهیم کلی مربوط به مهرها ۲۰۸

- نتیجه گیری ۲۱۰

- فهرست منابع ۲۱۲

- چکیده به زبان انگلیسی ۲۱۴

فهرست تصاویر

- تصویر شماره ۱ مهر داریوش بزرگ
- تصاویر شماره ۲-۸ مهر و اثر مهر شوش
- تصاویر شماره ۹-۱۷ مهرهای مکشوفه از سیلک
- تصویر شماره ۱۸ شوش
- تصویر شماره ۱۹ چخامیس
- تصویر شماره ۲۱ دامغان (لرستان)
- تصویر شماره ۲۲ سرخ دم (لرستان)
- تصویر شماره ۲۳ شوش
- تصویر شماره ۲۴ شوش
- تصویر شماره ۲۵ شوش
- تصویر شماره ۲۶ شوش
- تصویر شماره ۲۷ حسنلو
- تصویر شماره ۲۸ شوش
- تصویر شماره ۲۹ کتیبه ملک تنوخ
- تصویر شماره ۳۰ کتیبه ایست در النماره
- تصویر شماره ۳۱ کتیبه معروف به زید
- تصویر شماره ۳۲ کتیبه معروف به نقش حوران
- تصویر شماره ۳۳ نقش دیگری از کتیبه درام الجبال
- تصویر شماره ۳۴ خطی است بر سنگ گور ثابت بن یزید
- تصویر شماره ۳۵ نامه‌ای است به سال صدم هجرت
- تصویر شماره ۳۶ صفحه‌ایست از اوراق بروی
- تصویر شماره ۳۷ کتابتی است از مالک بن کثیر
- تصویر شماره ۳۸ صفحه‌ایست از کتاب المهدایة و الضلالة
- تصویر شماره ۳۹ خطی است مأخوذ از پیرآموز ایرانی

- تصویر شماره ۴۰ خط پیرآموز
- تصویر شماره ۴۱ صفحه ایست از قرآن مجید
- تصویر شماره ۴۲ خط پیرآموز
- تصویر شماره ۴۳ خط پیرآموز
- تصویر شماره ۴۴ خط پیرآموز کامل
- تصویر شماره ۴۵ صفحه ایست از قرآن مجید
- تصویر شماره ۴۶ تابلوی خوشنویسی
- تصویر شماره ۴۷ تابلوی خوشنویسی
- تصویر شماره ۴۸ تابلوی خوشنویسی
- تصویر شماره ۴۹ تابلوی خوشنویسی
- تصویر شماره ۵۰ دیوان حافظ
- تصویر شماره ۵۱ خمسه نظامی
- تصویر شماره ۵۲ مجنوه در حال نظاره جنگ
- تصویر شماره ۵۳ خمسه نظامی
- تصویر شماره ۵۴ نمونه خط تعلیق
- تصویر شماره ۵۵ نمونه خط دیوان
- تصویر شماره ۵۶ طغرای قدیم
- تصویر شماره ۵۷ طغرا به نام عبدالحمید خان اول
- تصویر شماره ۵۸ قسمتی از تزئینات مسجد کبود تبریز
- تصویر شماره ۵۹ نمونه خط ثلث
- تصویر شماره ۶۰ نمونه خط نسخ
- تصویر شماره ۶۱ نمونه خط نستعلیق
- تصویر شماره ۶۲ نمونه خط نستعلیق
- تصویر شماره ۶۳ مربع حاصل یک تقاطع است

- تصویر شماره ۶۴ نمونه ریتم در طراحی مهر
- تصویر شماره ۶۵ نمونه تعادل در طراحی مهر
- تصویر شماره ۶۶ تقسیمات طلایی پاره خط
- تصویر شماره ۶۷ مربع‌های ۷۲، ۷۳ و ...
- تصویر شماره ۶۸ خطوط رهنمونگر در مربع ۷۲
- تصویر شماره ۶۹ فضای مثبت و منفی
- تصویر شماره ۷۰ فضای مثبت و منفی
- تصویر شماره ۷۱ رابطه بین شکل و زمینه
- تصویر شماره ۷۲ روابط در واحد تصویری

فهرست مهرها

مهرهای پادشاهان

- مهر شماره ۱ مهر سلطان احمد بن اویس
- مهر شماره ۲ اثر مهر امیر تیمور گورکانی
- مهر شماره ۳ اثر مهر جهانشاه قراقویونلو
- مهر شماره ۴ نقش طغرای حسن علی قراخویونلو
- مهر شماره ۵ نقش طغرای اوزون حسن «آق قویونلو»
- مهر شماره ۶ اثر مهر و نقش طغرای یعقوب بیک
- مهر شماره ۷ اثر مهر و نقش طغرای رستم بیک بن مقصود بیک بن اوزون حسن
- مهر شماره ۸ نقش مهر شاه اسماعیل صفوی بهادرخان
- مهر شماره ۹ نقش مهر طهماسب اول
- مهر شماره ۱۰ نقش مهر طهماسب اول
- مهر شماره ۱۱ اثر مهر سلطان محمد خداپنده
- مهر شماره ۱۲ اثر مهر شاه طهماسب اول
- مهر شماره ۱۳ اثر مهر شاه عباس بزرگ
- مهر شماره ۱۴ اثر مهر شاه عباس اول
- مهر شماره ۱۵ اثر مهر شاه صفی اول
- مهر شماره ۱۶ اثر مهر شاه صفی اول
- مهر شماره ۱۷ اثر مهر شاه عباس دوم
- مهر شماره ۱۸ اثر مهر شاه عباس دوم
- مهر شماره ۱۹ اثر مهر شاه صفی دوم
- مهر شماره ۲۰ اثر مهر شاه سلیمان
- مهر شماره ۲۱ اثر مهر شاه سلیمان
- مهر شماره ۲۲ اثر مهر شاه سلیمان

- مهر شماره ۲۳ اثر مهر شاه سلیمان صفوی
- مهر شماره ۲۴ اثر مهر شاه سلیمان صفوی
- مهر شماره ۲۵ اثر مهر شاه سلطان حسین صفوی
- مهر شماره ۲۶ اثر مهر شاه سلطان حسین صفوی
- مهر شماره ۲۷ اثر مهر شاه سلطان حسین
- مهر شماره ۲۸ اثر مهر شاه سلطان حسین
- مهر شماره ۲۹ اثر مهر شاه طهماسب دوم
- مهر شماره ۳۰ اثر مهر نادر شاه افشار
- مهر شماره ۳۱ اثر مهر نادر شاه افشار
- مهر شماره ۳۲ اثر مهر ابراهیم (افشاریه)
- مهر شماره ۳۳ اثر مهر شاهرخ (افشاریه)
- مهر شماره ۳۴ اثر مهر شاهرخ (افشاریه)
- مهر شماره ۳۵ اثر مهر کریم خان زند
- مهر شماره ۳۶ اثر مهر جعفر خان (زندیه)
- مهر شماره ۳۷ باباخان قاجاریه
- مهر شماره ۳۸ فتحعلی شاه قاجار
- مهر شماره ۳۹ اثر مهر فتحعلی شاه قاجار
- مهر شماره ۴۰ اثر مهر عباس میرزا
- مهر شماره ۴۱ اثر مهر محمد میرزا
- مهر شماره ۴۲ اثر مهر محمدشاه
- مهر شماره ۴۳ اثر مهر محمدشاه
- مهر شماره ۴۴ اثر مهر محمد شاه
- مهر شماره ۴۵ اثر مهر ناصرالدین شاه قاجار
- مهر شماره ۴۶ اثر مهر ناصرالدین شاه قاجار

- مهر شماره ۴۷ ناصرالدین شاه قاجار

- مهر شماره ۴۸ ناصرالدین شاه قاجار

مهرهای مردمی

- مهر شماره ۴۹ بنام محمدعلی بن حسین علوی حسین متطبب

- مهر شماره ۵۰ بنام محمدعلی بن حسین علوی حسین متطبب

- مهر شماره ۵۱ بنام محمدعلی بن حسین علوی حسین متطبب

- مهر شماره ۵۲ بنام نورالدین محمد

- مهر شماره ۵۳ بنام عبدالله

- مهر شماره ۵۴ بنام بهالدین محمد

- مهر شماره ۵۵ بنام نظام‌الدین احمد

- مهر شماره ۵۶ بنام محمدتقی

- مهر شماره ۵۷ بنام محمدتقی

- مهر شماره ۵۸ بنام شیخ بهایی

- مهر شماره ۵۹ بنام محمدبن سعدالله

- مهر شماره ۶۰ بنام محمدصادق

- مهر شماره ۶۱ بنام محمد جعفر بن حسین

- مهر شماره ۶۲ بنام محمد مؤمن

- مهر شماره ۶۳ بنام ابراهیم

- مهر شماره ۶۴ بنام جعفر بن حسین

- مهر شماره ۶۵ بنام عبدالله

- مهر شماره ۶۶ بنام ابوعلی ابوتراب صدرالدین محمد شیرازی

- مهر شماره ۶۷ بنام محمداسماعیل

- مهر شماره ۶۸ بنام محمد اسماعیل

- مهر شماره ۶۹ بنام محمد ابراهیم

- مهر شماره ۷۰ بنام اولاد محمد مهدی
- مهر شماره ۷۱ بنام عنبرضا بن حاجی محمد
- مهر شماره ۷۲ بنام محسن
- مهر شماره ۷۳ بنام محسن
- مهر شماره ۷۴ بنام رضوی
- مهر شماره ۷۵ بنام قطب الدین محمد الحسینی
- مهر شماره ۷۶ بنام محمد صفی الموسوی
- مهر شماره ۷۷ بنام محمد صفی الموسوی
- مهر شماره ۷۸ بنام حسن علی
- مهر شماره ۷۹ بنام محمدرضا
- مهر شماره ۸۰ بنام محمد صادق
- مهر شماره ۸۱ بنام محمدرضا
- مهر شماره ۸۲ بنام محمد علی
- مهر شماره ۸۳ بنام حسن محمد
- مهر شماره ۸۴ بنام محمد مهدی
- مهر شماره ۸۵ بنام محمد علی
- مهر شماره ۸۶ بنام محمد حسین
- مهر شماره ۸۷ بنام محمد علی
- مهر شماره ۸۸ بنام حسینقلی بن آقاخان
- مهر شماره ۸۹ بنام محمد علی موسوی
- مهر شماره ۹۰ بنام علی اصغر
- مهر شماره ۹۱ بنام محمد صادق
- مهر شماره ۹۲ بنام محمد باقر
- مهر شماره ۹۳ بنام ابوالقاسم